

УДК 348.98

В. Шевчук, доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Принципи формування тактичних операцій: теорія та методологія дослідження

Розглянуто проблеми дослідження принципів формування тактичних операцій. Проаналізовано точки зору науковців стосовно розглядуваної проблематики та проведено їх критичний аналіз. Запропоновано систему принципів формування тактичних операцій.

Ключові слова: тактична операція, принципи формування тактичних операцій, система принципів тактичних операцій.

Формування тактичних операцій має відбуватися на підставі певних принципів, тобто вихідних положень, що обумовлюють розроблення теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо побудови і реалізації цих тактико-криміналістичних комплексів. «З метою забезпечення кожній тактичній операції успіху при її проведенні, — наголошує А. В. Дулов, — необхідно дотримуватися ряду вимог загальних положень, які сформульовані у вигляді певних принципів» [1, с. 206]. Усе це зумовлює потребу у розробленні уніфікованих принципів формування і реалізації тактичних операцій на теоретичному рівні, які слугитимуть слідчим як керівні настанови при побудові і здійсненні конкретної тактичної операції.

Дослідження принципів тактичних операцій базується на їх визначенні як основоположних засад, основних положень, вихідних пунктів, постулатів, передумов теорії, концепції [2, с. 447], основного правила поведінки [3, с. 382]. Такого роду уявлення про принципи мають відому багатозначність до їх інтерпретації. Щодо тактичних операцій, то йдеться як про принципи планування, організації та проведення цих засобів, так і про принципи окремої криміналістичної теорії тактичних операцій.

Першим до побудови принципів планування, організації та проведення тактичних операцій звернувся А. В. Дулов. Він поділив їх на загальні принципи і принципи, що діють у кожній групі операцій, які визначаються їх об'єктивними особливостями. До групи загальних

принципів були віднесені: «індивідуальність у розробці та проведенні кожної тактичної операції», «обов'язковість проведення криміналістичного аналізу розслідуваного злочину при організації тактичних операцій», «обов'язковість використання при підготовці та проведенні тактичної операції вимог і рекомендацій наукової організації діяльності», «динамічність», «поєднання колегіальності та єдиноначальності при проведенні кожної тактичної операції», «обов'язковість дотримання етичних норм при проведенні кожної тактичної операції», «обов'язковість завершення тактичної операції процесуальною фіксацією з метою отримання доказових фактів». Принципи, які діють у кожній групі тактичних операцій, А. В. Дулов не назвав, а вказав лише на ті об'єктивні особливості, які їх визначають. Серед них: специфічні цілі та методи їх досягнення у даній групі операцій; наявність спеціальних засобів досягнення цілей; особливості суб'єктів, явищ, ситуацій, суб'єктів впливу та взаємодії для досягнення мети [4, с. 96–106].

У подальших роботах А. В. Дулов дещо розширив коло сформульованих ним принципів тактичних операцій і надав їх у іншій інтерпретації. Зокрема, він зазначав, що принципи тактичної операції впливають із особливостей цього специфічного тактичного засобу і надають слідчому можливість правильно орієнтуватися у зібраній інформації, чітко визначати цілі, момент призначення операції, усі її деталі, послідовність, повноту дій і т. д. До цих принципів А. В. Дулов відніс такі: 1) законність; 2) активність; 3) індивідуальність при розробці і проведенні тактичної операції; 4) обов'язковість попереднього криміналістичного аналізу злочину, що розглядається, при підготовці операції; 5) обов'язкове використання при підготовці і проведенні тактичної операції вимог і рекомендацій наукової організації діяльності; 6) динамічність; 7) поєднання колегіальності та єдиноначальності при проведенні тактичної операції; 8) обов'язкове дотримання етичних норм при проведенні тактичної операції; 9) обов'язкове завершення тактичної операції процесуальною фіксацією з метою отримання доказових фактів [5, с. 392–411].

Сформульовані та описані А. В. Дуловим принципи мали вагоме значення для становлення наукової концепції тактичних операцій і реалізації її положень при побудові й застосуванні конкретної тактичної операції. Разом з тим окремі з висловлених пропозицій є доволі дискусійними і викликають деякі заперечення. У зв'язку з цим вважаємо

за можливе приєднатися до критичних зауважень, висловлених із цього приводу І. М. Комаровим [6, с. 151–153]. Зокрема, нам уявляється зайвим вказувати на законність і етичність як принципи тактичних операцій, тому що вони належать до основних принципів кримінального судочинства і будь-який криміналістичний спосіб, засіб, прийом та метод, а також операції повинні повною мірою їм відповідати. У протилежному випадку результати їх проведення для системи досудового провадження не будуть мати необхідного значення.

Вважаємо зайвим виділяти окремо для планування, організації та проведення тактичних операцій принципи індивідуальності і динамічності як такі, що мають загальний характер і обумовлюють планування розслідування в цілому [7, с. 12], а за сутністю — всієї кримінально-процесуальної та організаційно-тактичної діяльності слідчого.

Викликає заперечення виокремлення А. В. Дуловим такого принципу, як «обов'язкове завершення тактичної операції процесуальною фіксацією з метою отримання доказових фактів». По-перше, належна фіксація результатів усіх дій, що спрямовані на отримання доказової інформації, досягнення мети (завдання) досудового провадження є загальним обов'язком слідчого, а тому навряд чи може розглядатися як окремий принцип тактичної операції. По-друге, ані чинне кримінально-процесуальне законодавство, ані новий Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачають тактичну операцію як джерело отримання доказової інформації. Вона завжди розглядалася як категорія криміналістики, як організаційно-тактичний засіб розслідування. А тому говорити про фіксацію результатів тактичної операції взагалі не коректно. Мова може йти про фіксацію результатів проведення окремих слідчих дій (за новим КПК України слідчих (розшукових) і таких їх різновидів, як негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, які входять до структури певної тактичної операції).

Не залишився осторонь від процесу формування принципів тактичних операцій і В. І. Шиканов, який здійснив певний крок уперед і запропонував основні принципи розробки рекомендацій із проведення окремих видів тактичних операцій, тобто принципи власне окремої криміналістичної теорії. До їх числа він відніс принципи агрегативності формування тезауруса тактичних операцій у розслідуванні окремих категорій кримінальних справ (їх видів, підвидів), системності, перспективності, уніфікації. На думку науковця, «агрегативність фор-

мування тезауруса тактичних операцій у розслідуванні окремих категорій кримінальних справ (їх видів, підвидів)» як принцип тактичних операцій дозволяє увявити програми діяльності, які розробляються у вигляді набору окремих завдань, націлених на їх вирішення, та програмних модулів, що легко замінюються новими у випадку вдосконалення тих чи інших рекомендацій, методів, технічних або тактичних рішень і т. д.

Принцип системності, за його визначенням, має забезпечувальний характер та спрямований на розробку й практичне використання положень теорії окремих тактичних операцій у взаємозв'язку з іншими тактичними завданнями попереднього слідства, які вирішуються з урахуванням загальності інформаційної бази, процесуальних організаційних і технічних можливостей слідчого та спеціальних служб органу внутрішніх справ.

Перспективність як принцип зобов'язує криміналістів, як вважав В. І. Шиканов, враховувати у своїх дослідженнях перспективи розвитку та вдосконалення теорії тактичних операцій як окремої криміналістичної теорії в цілому і тезауруса тактичних операцій даного виду (підвиду). І нарешті принцип уніфікації означає максимальну послідовність розроблюваних рекомендацій, прийомів, методів, технічних і тактичних рішень, оптимізує процес теоретичних досліджень, знімає ряд труднощів, пов'язаних з упровадженням результатів таких досліджень у практику правоохоронної діяльності, що, безумовно, підвищує її ефективність [8, с. 48, 49].

Слід зазначити, що далеко не всі з послідовників ідей А. В. Дулова та В. І. Шиканова у своїх дослідженнях зверталися до проблематики формулювання та опису принципів тактичних операцій. Винятком із цього правила є праці Є. О. Логінова, І. М. Комарова та О. А. Чебуренкова. Перший, роблячи акцент на тому, що це принципи *здійснення* (курсив наш. — В. Ш.) тактичних операцій, по суті виокремив ті з них, що були запропоновані попередниками, а саме «законності», «плановості», «наступальності», «оптимальності», «конспірації», «документальної фіксації» [9, с. 30–44].

І. М. Комаров здійснив ретельний аналіз принципів тактичних операцій, сформульованих у криміналістиці. Саме ним аргументована доцільність розподілу принципів за їх цільовою спрямованістю. На підтвердження своєї позиції науковець зазначає, що, «досліджуючи принципи, не можна допустити методологічну підміну та змішування

розуміння принципів планування, організації та проведення криміналістичних операцій у системі досудового провадження та принципів розробки рекомендацій із проведення окремих видів криміналістичних операцій, які належать власне до принципів окремої теорії криміналістичних операцій, що формується» [10, с. 125].

Проведені дослідження надали І. М. Комарову підстави дійти таких висновків. По-перше, окрема теорія криміналістичних операцій має базуватись на принципах розробки рекомендацій із проведення окремих видів криміналістичних операцій, а саме: 1) обліку всезагального зв'язку; 2) універсальності; 3) агрегатності; 4) системності; 5) перспективності; 6) уніфікації. По-друге, криміналістичні операції як комплексний засіб практичної діяльності суб'єкта доказування у системі досудового провадження повинні відповідати принципам криміналістики, тобто об'єктивності, історизму та системності науки. Крім того, їх застосування у межах компонентів криміналістичної систематики вимагає підкорення принципам криміналістичної техніки, тактики і методики розслідування окремих видів злочинів. По-третє, криміналістичні операції повинні відповідати власним принципам планування, організації та проведення. До них можна віднести: 1) обов'язковість попереднього криміналістичного аналізу розглядуваного злочину; 2) обов'язковість використання вимог і наукової організації праці; 3) логіко-психологічний рефлексивний аналіз; 4) мобільність структури; 5) безперервність роботи рекомендацій із проведення окремих видів криміналістичних операцій [6, с. 154–159].

Заслугою О. А. Чебуренкова є те, що він поставив питання про систему принципів тактичних операцій, до якої він відніс загальні і спеціальні принципи. На його думку, загальні принципи тактичних операцій кореспондують із такими принципами слідчої діяльності, як законність, наукова обґрунтованість, етичність, планомірність, активність та ін. При цьому реалізація загальних принципів здійснення тактичних операцій не відрізняється від інших видів діяльності слідчого, тоді як спеціальні принципи відбивають специфіку побудови і застосування саме тактичних операцій як організаційно-тактичних засобів здійснення розслідування.

Щодо спеціальних принципів проведення тактичних операцій, то до їх переліку О. А. Чебуренков включив як раніше відомі, так і запропоновані ним уперше. Такими принципами, на його переконання, є: «індивідуальність у розробці та проведенні кожної тактичної операції»;

«обов'язкове проведення криміналістичного аналізу розслідуваного злочину при організації операції»; «обов'язкове використання вимог та рекомендацій наукової організації діяльності»; «динамічність»; «поєднання колегіальності та єдиноначальності при проведенні тактичної операції»; «дотримання етичних норм»; «обов'язкове завершення тактичної операції фіксацією її результатів»; «комплексність проведення»; «гранична організованість»; «повнота дослідження при реалізації операції існуючих можливостей підрозділів органів внутрішніх справ та інших спеціалізованих служб» [11, с. 119–129].

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за можливе зробити такі висновки. По-перше, до принципів тактичних операцій слід відносити ті керівні засади, які розроблені в теорії криміналістики із врахуванням природи цих комплексів, закономірностей їх функціонування. Для практиків ці керівні засади виступають апріорними знаннями, якими вони мають керуватися при плануванні, організації і проведенні конкретної тактичної операції. По-друге, власне принципами тактичних операцій слід вважати такі «центральні положення» [12, с. 544], які базуються на особливостях об'єкта дослідження і забезпечують можливість узагальнення та поширення отриманих знань на сферу слідчої діяльності. Формування спеціальних принципів тактичних операцій, тобто таких, які притаманні лише цьому криміналістичному комплексу, має відбуватися із врахуванням принципів слідчої діяльності [13, с. 341–351; 14, с. 9, 10], науки криміналістики в цілому [15, с. 165–168] і таких її окремих розділів, як криміналістична тактика [16, с. 9–19; 17, с. 115; 18] і методика [19, с. 201–203; 20; 21, с. 36–55; 22, с. 232–235]. Принципи цього рівня є аксіоматичними положеннями, поширюються на всі об'єкти криміналістичного дослідження, а тому не вбачаємо сенсу в їх виокремленні, навіть як загальних принципів. У цьому питанні ми солідарні з О. А. Чебуренковим, який зазначає, що ці принципи є основоположними для процесу розслідування в цілому, отже, виступають як загальні принципи розслідування, а не як принципи тактичної операції [11, с. 119]. По-третє, спеціальні (власні, специфічні) принципи тактичних операцій повинні утворювати певну систему і саме в такому вигляді мають бути наведені в теорії криміналістики.

На наш погляд, до спеціальних принципів, які утворюють систему, розкривають сутність і забезпечують продуктивність побудови тактичних операцій, слід віднести такі: комплексність, цілеполягання, детер-

мінованість, структурованість, формалізованість, уніфікованість, адаптованість.

Принцип *комплексності* означає, що тактичні операції розглядаються як різновид криміналістичних комплексів здійснення розслідування, до складу якого входить не простий, навіть оптимальний, перелік слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, а жорстко детерміноване їх поєднання, де заміна або виключення одного з них унеможливило ефективне застосування комплексу в цілому. Як наголошує О. А. Чебуренков, перевага тактичної операції, у порівнянні з будь-якою окремо проведеною слідчою дією або оперативно-розшуковим заходом, досягається за рахунок об'єднання в її складі ряду *взаємозалежних дій* (курсив наш. — В. Ш.). Утворена система цих дій вимагає для своєї реалізації органічного поєднання інформаційних, організаційних, логічних, психологічних та інших аспектів діяльності слідчого. Так, інформаційний аспект проведення тактичної операції виражається у передбачених нею способах і засобах збирання, перевірки, оцінки та використання криміналістично значущої інформації; організаційні основи охоплюють процес управління тактичною операцією та впливу з цією метою на всіх осіб, які беруть у ній участь; логічний аспект включає аналіз та узагальнення за допомогою законів логіки фактів, які мають значення для проведення операції, розробку логічних зв'язків між окремими діями у складі тактичної операції; психологічний момент, пов'язаний з формуванням взаємовідносин між учасниками операції, закономірностями прояву психічних якостей особи в структурі тактичної операції і т. д., оптимальне поєднання у процесі підготовки та проведення тактичної операції всіх необхідних компонентів діяльності слідчого забезпечує комплексність реалізації операції у будь-якій ситуації розслідування.

Комплексний характер здійснення тактичної операції також передбачає можливість використання широкого кола методів практичної діяльності суб'єктів розслідування для досягнення мети операції. Це логічні методи пізнання, психологічний аналіз, методи збирання та обробки інформації, моделювання, бригадний метод розслідування та інші методи, що покликані забезпечити вирішення найрізноманітніших завдань, з якими доводиться стикатись слідчому у процесі розслідування [11, с. 23].

Цілеполягання як принцип формування тактичних операцій означає, що розроблення тактичних операцій має відбуватися виключно для

реалізації певної мети, якою, як правило, виступає необхідність вирішення певного тактичного завдання, розв'язання якого в інший спосіб або неможливо, або недоцільно. «Тактична операція здійснюється лише тоді (та є операцією у власному сенсі слова), — підкреслює Є. О. Логінов, — коли вирішує такі тактичні завдання, які не можуть бути виконані однією або декількома різними діями, як процесуального, так і непроцесуального характеру. Вона дозволяє у короткий строк зібрати максимум необхідної інформації про подію злочину, найбільш оптимально використовувати мобільність, маневреність та гнучкість оперативних можливостей, яка поєднується із процесуальним характером отримання та закріплення отриманих результатів» [9, с. 43]. У зв'язку з цим тактичні операції не випадково вважають цільовими засобами розслідування.

Принцип *детермінованості* передбачає обумовленість тактичних операцій такими чинниками, як вид злочину, етап розслідування, слідча ситуація і тактичне завдання. Іншими словами, тактичні операції мають розроблятися до певного виду, злочину (інколи групи злочинів), етапу розслідування, типових слідчих ситуацій і тактичних завдань. З урахуванням зазначених чинників-детермінантів у теорії криміналістики, передусім у методиках розслідування окремих видів злочинів, мають бути розроблені типові тактичні операції, які виступають для слідчих певними орієнтирами і допомагають їм при побудові конкретної тактичної операції.

Структурованість як принцип формування тактичних операцій передбачає стійку впорядкованість компонентів, що входять до структури тактичної операції. Ця структура будується з урахуванням предмета доказування, специфіки тактичного завдання, на вирішення якого спрямована тактична операція, а також системності дій і заходів. При цьому слід пам'ятати і про субординаційність до побудови структури, тобто про певну підпорядкованість одних дій іншим і можливість їх поділу на головні і забезпечувальні у межах однієї тактичної операції.

Принцип *формалізованості* підкреслює, що тактичні операції, з одного боку, становлять основу для формалізації процесу розслідування, а з другого — самі є продуктом реалізації принципів алгоритмізації і програмування у криміналістиці. Керуючись принципом формалізованості, дослідникам доцільно розробляти тактичні операції таким чином, щоб вони мали виключно програмно-цільову спрямова-

ність, яка забезпечує проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у межах операції у оптимально визначеній послідовності. При цьому залежно від характеру слідчої ситуації і тактичного завдання можна говорити про різні рівні формалізації тактичних операцій: а) жорстко формалізовані — у вигляді алгоритмів; б) не жорстко формалізовані — у вигляді певних програм [23, с. 191–200; 24, с. 169–174; 25, с. 8–15]. Алгоритми мають знайти свою реалізацію щодо менш ускладнених за змістом і колом учасників тактичних операцій.

Уніфікованість як принцип побудови тактичних операцій передбачає розроблення і запровадження таких підходів до створення цих криміналістичних комплексів, які б були універсальними, мали наскрізний характер і могли успішно використовуватися в теорії і практиці. Це складне завдання, вирішення якого потребує значних зусиль дослідників і передусім у наданні таких рекомендацій, які б задовольняли усіх користувачів. Йдеться про уніфікований підхід до розуміння тактичного завдання, процедури його вичленування із системи загальних завдань розслідування, компоновки оптимального переліку слідчих дій і оперативно-розшукових заходів у структурі тактичної операції, обрання складу учасників тактичної операції і форми взаємодії між ними тощо.

Принцип *адаптованості* означає таку побудову тактичних операцій, яка б забезпечувала їх успішне використання при розслідуванні конкретного злочинного прояву. При реалізації цього принципу необхідно пам'ятати, що у реальному процесі розслідування поєднуються загальне, особливе та одиничне, тобто розслідування конкретного злочину тією чи іншою мірою збігається з типовою методикою або тією чи іншою мірою відрізняється від неї [21, с. 252, 253]. Зазначене зумовлює можливість виокремлення двох ситуацій: 1) типові тактичні операції, що розроблені у криміналістичних методиках, повністю збігаються з тактичними операціями, які розробляються слідчим у ході розслідування конкретного злочину; 2) тактичні операції конкретного акту розслідування взагалі не збігаються з типовими аналогами, розробленими в науці. Ця обставина й визначає необхідність адаптації типових тактичних операцій до умов розслідування конкретного злочину. Продуктивність цієї адаптації напряму залежить від обізнаності і майстерності слідчого, а також ступеня формалізації самих тактичних операцій. Якщо їх надано у вигляді певних алгоритмів або програм, то вони й більш спрощено адаптуються до умов конкретного акту роз-

слідування. У цьому виявляється інтегративність зв'язків між принципами формалізованості і адаптованості. Крім того, зазначене стимулює науковців до більш активної діяльності з формалізації процесу розслідування.

Усі перелічені принципи тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного та утворюють єдину систему вимог, необхідних для побудови кожної тактичної операції. Реалізація даних принципів у діяльності з підготовки та проведення тактичних операцій дозволить найбільш ефективно використати можливості цього тактико-криміналістичного засобу для успішного розкриття та розслідування злочинів.

Список використаної літератури

1. Дулов А. В. Учение о тактической операции / А. В. Дулов // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего специального юридического образования) : учебник. — Киев : НИиРИО Киев. высш. школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. — С. 206.
2. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. — М. : Наука, 1976. — С. 447.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. — 4-е изд., доп. — М. : Азбуковник, 1997. — С. 382.
4. Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений / А. В. Дулов. — Минск : Изд-во БГУ, 1979. — С. 96–106.
5. Дулов А. В. Тактические операции / А. В. Дулов // Криминалистика : учеб. пособие / А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др. ; под ред. А. В. Дулова. — Минск : НКФ «Экоперспектива», 1996. — С. 392–411.
6. Комаров И. М. Криминалистические операции досудебного производства в системе криминалистики / И. М. Комаров. — М. : Юрлитинформ, 2010. — С. 151–153.
7. Васильев А. Н. Планирование расследования преступлений / А. Н. Васильев, Г. Н. Мудьюгин, Н. А. Якубович. — М. : Госюриздат, 1957. — С. 12.
8. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций при расследовании преступлений / В. И. Шиканов. — Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1983. — С. 48–49.
9. Логинов Е. А. Теоретические основы тактических операций и их производство на первоначальном этапе расследования умышленных убийств : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09 / Е. А. Логинов. — Волгоград, 1996. — С. 30–44.
10. Комаров И. М. Криминалистические операции в досудебном производстве : монография / И. М. Комаров. — Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2002. — С. 125.

11. Чебуренков А. А. Общетеоретические положения и практические аспекты криминалистической тактики / А. А. Чебуренков. — М. : Юрлитинформ, 2008. — С. 119–129.
12. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. — Минск : Изд-во В. М. Скакун, 1998. — С. 544.
13. Кручинина Н. В. Основы криминалистического учения о проверке достоверности уголовно-релевантной информации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Н. В. Кручинина. — М., 2003. — С. 341–351.
14. Кузьмичев В. С. Научные основы и практика реализации принципа внезапности в следственной деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. С. Кузьмичев. — К., 1986. — С. 9–10.
15. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. — 3-е изд., доп. / Р. С. Белкин. — М. : ЮНИТА-ДАНА, Закон и право, 2001. — С. 165–168.
16. Дулов А. В. Тактика следственных действий / А. В. Дулов, П. Д. Нестеренко. — Минск : Выш. шк., 1971. — С. 9–19.
17. Коновалова В. Е. Следственная тактика: принципы и функции / В. Е. Коновалова, А. М. Сербулов. — Киев : РИО МВД УССР, 1983. — С. 115.
18. Ахтирська Н. М. Криміналістична тактика: принципи і функції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. М. Ахтирська. — Х., 1998.
19. Белкин Р. С. Принципы формирования частных криминалистических методик / Р. С. Белкин // Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьяновой, Р. С. Белкина. — М., 1997. — С. 201–203.
20. Возгрин И. А. Принципы методики расследования отдельных видов преступлений / И. А. Возгрин. — Л. : ВПУ МВД СССР, 1977.
21. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія / В. А. Журавель. — Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2012. — С. 36–55.
22. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія / Б. В. Щур. — Х. : Харків юрид. 2010. — С. 232–235.
23. Журавель В. А. Проблеми алгоритмізації та програмування розслідування злочинів / В. А. Журавель // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2008. — Вип. 2 (53). — С. 191–200.
24. Коновалова В. О. Алгоритмізація в теорії криміналістики / В. О. Коновалова // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2007. — Вип. 1 (48). — С. 169–174.
25. Шепитько В. Ю. Проблемы формирования «криминалистических алгоритмов» и возможности их практической реализации / В. Ю. Шепитько, Г. К. Авдеева // Использование современных информационных технологий и проблемы информационной безопасности в деятельности правоохранительных органов : Межвуз. темат. сб. науч. трудов. — Калининград : Калинингр. юрид. ин-т МВД России, 2009. — С. 8–15.

Стаття надійшла до редколегії 21.02.2013.

Шевчук В. Принципы формирования тактических операций: теория и методология исследования

Рассмотрены проблемы исследования принципов формирования тактических операций. Проанализированы точки зрения ученых по рассматриваемой проблематике и проведен их критический анализ. Предложено авторское видение системы принципов формирования тактических операций.

Ключевые слова: тактическая операция, принципы формирования тактических операций, система принципов тактических операций.

Shevchuk V. Principles for forming of tactical operations: theory and methodology of research

Examined the problems of the study of the principles of formation of tactical operations. Analyzed the points of view of scientists on the above problems and held their critical analysis. Proposed the author 's vision the system of the principles of formation of tactical operations.

Keywords: tactical operation, the principles of formation of tactical operations, the system of principles of tactical operations.